

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (piąta izba)

z dnia 18 lipca 2013 r. *

Odwołanie — Porozumienia, decyzje i uzgodnione praktyki — Rynek instalacji i obsługi wind i schodów — Odpowiedzialność spółki dominującej za naruszenia prawa kartelowego popełnione przez jej spółkę zależną — Spółka holdingowa — Wewnętrzny program przedsiębiorstwa w zakresie zgodności z regułami konkurencji („Compliance-Programme”) — Prawa podstawowe — Zasady państwa prawa w ramach ustalania wysokości nałożonych grzywien — Podział władzy, zasady legalności, niedziałania prawa wstecz, ochrony uzasadnionych oczekiwań oraz odpowiedzialności na zasadzie winy — Rozporządzenie (WE) nr 1/2003 — Artykuł 23 ust. 2 — Ważność — Zgodność z prawem wytycznych Komisji z 1998 r.

W sprawie C-501/11 P

mającej za przedmiot odwołanie w trybie art. 56 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, wniesione w dniu 27 września 2011 r.,

Schindler Holding Ltd, z siedzibą w Hergiswil (Szwajcaria),

Schindler Management AG, z siedzibą w Ebikon (Szwajcaria),

Schindler SA, z siedzibą w Brukseli (Belgia),

Schindler Sàrl, z siedzibą w Luksemburgu (Luksemburg),

Schindler Liften BV, z siedzibą w Hadze (Niderlandy),

Schindler Deutschland Holding GmbH, z siedzibą w Berlinie (Niemcy),

reprezentowane przez R. Bechtolda i W. Boscha, Rechtsanwälte, oraz przez J. Schwarzego, Prozessbevollmächtigter,

strona wnosząca odwołanie,

w której pozostałymi uczestnikami postępowania są:

Komisja Europejska, reprezentowana przez R. Sauera oraz C. Hödlmayra, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez A. Böhlkego, Rechtsanwalt, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana w pierwszej instancji,

* Język postępowania: niemiecki.

Rada Unii Europejskiej, reprezentowana przez F. Florinda Gijóna oraz M. Simm, działających w charakterze pełnomocników,

interwenient w pierwszej instancji,

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: T. von Danwitz, prezes izby, A. Rosas (sprawozdawca), E. Juhász, D. Šváby i C. Vajda, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,

sekretarz: A. Impellizzeri, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 17 stycznia 2013 r.,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 18 kwietnia 2013 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 W swym odwołaniu Schindler Holding Ltd (zwany dalej „Schindler Holding”), Schindler Management AG (zwany dalej „Schindler Management”), Schindler SA (zwany dalej „Schindler w Belgii”), Schindler Sàrl (zwany dalej „Schindler w Luksemburgu”), Schindler Liften BV (zwany dalej „Schindler w Niderlandach”) oraz Schindler Deutschland Holding GmbH (zwany dalej „Schindler w Niemczech”) (zwani dalej łącznie „grupą Schindler”) wnoszą o uchylenie wyroku Sądu Unii Europejskiej z dnia 13 lipca 2011 r. w sprawie T-138/07 Schindler Holding i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-4819 (zwanego dalej „zaskarżonym wyrokiem”), którym Sąd oddalił ich żądanie stwierdzenia nieważności decyzji Komisji C(2007) 512 wersja ostateczna z dnia 21 lutego 2007 r. dotyczącej postępowania na mocy art. [81 WE] (sprawa COMP/E-1/38.823 – Windy i schody ruchome, zwanej dalej „sporną decyzją”, której streszczenie opublikowano w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej (Dz.U. 2008, C 75, s. 19) lub, posiłkowo, obniżenia kwoty grzywien nałożonych na te spółki.

Ramy prawne

- 2 Artykuł 23 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [81 WE] i [82 WE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1), który zastąpił art. 15 ust. 2 rozporządzenia Rady nr 17, pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie art. [81 WE] i [82 WE] (Dz.U. 1962, 13, s. 204), przewiduje w ust. 2–4:

„2. Komisja może, w drodze decyzji, nałożyć grzywny na przedsiębiorstwa lub związki przedsiębiorstw, jeżeli umyślnie lub w wyniku zaniedbania:

a) naruszają art. 81 [WE] lub 82 [WE], [...]

[...]

Dla każdego przedsiębiorstwa lub związku przedsiębiorstw biorących udział w naruszeniu grzywna nie przekroczy 10% całkowitego obrotu uzyskanego w poprzedzającym roku obrotowym.

[...]

3. Przy ustalaniu wysokości kary pieniężnej [grzywny] należy uwzględnić, oprócz wagi naruszenia, również okres trwania tego naruszenia.

4. Jeżeli grzywna nałożona na związek przedsiębiorstw uwzględnia obrót jego członków, a związek nie jest wypłacalny, jest on zobowiązany do wezwania swoich członków do złożenia składki, aby pokryć kwotę grzywny.

Jeżeli składka taka nie zostanie wpłacona do związku w terminie wyznaczonym przez Komisję, Komisja może żądać zapłaty grzywny bezpośrednio od każdego przedsiębiorstwa, którego przedstawiciele byli członkami organów decyzyjnych związku.

Jeżeli po zażądaniu zapłaty, na mocy akapitu drugiego konieczne jest zabezpieczenie pełnej zapłaty grzywny, Komisja może żądać zapłaty pozostałej części kary przez każdego z członków związku, który prowadził działalność na rynku, na którym wystąpiło naruszenie.

Jednakże Komisja nie żąda zapłaty na mocy akapitu drugiego i trzeciego od przedsiębiorstw, które wykazały, że nie wykona[ły] decyzji związku powodującej naruszenie oraz że nie by[ły] świadom[e] jej istnienia lub aktywnie dystansowa[ły] się od niej, zanim Komisja rozpoczęła dochodzenie w sprawie.

Odpowiedzialność finansowa każdego przedsiębiorstwa w zakresie zapłaty grzywny nie przekracza 10% jego rocznego obrotu uzyskanego w poprzedzającym roku obrotowym”.

3 Artykuł 31 rozporządzenia nr 1/2003 ma następujące brzmienie:

„Trybunał Sprawiedliwości ma nieograniczoną jurysdykcję do rozpatrywania odwołań od decyzji, w których Komisja nałożyła grzywnę lub okresową karę pieniężną. Trybunał Sprawiedliwości może uchylić, obniżyć lub podwyższyć nałożoną grzywnę lub okresową karę pieniężną”.

4 W preambule do komunikatu Komisji, zatytułowanego „Wytyczne w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz art. 65 ust. 5 traktatu EWWiS” (Dz.U. 1998, C 9, s. 3, zwanego dalej „wytycznymi z 1998 r.”), który obowiązywał w momencie wydawania spornej decyzji, czytamy:

„Przedstawione [...] [w wytycznych z 1998 r.] w zarysie zasady powinny zapewnić przejrzystość oraz bezstronność decyzji Komisji zarówno w oczach przedsiębiorstw, jak również Trybunału Sprawiedliwości, przy jednoczesnym respektowaniu posiadanego przez Komisję prawa do ustalania grzywien według własnego uznania, w ramach odnośnego prawodawstwa, w granicach 10% całości obrotu. Jednakże decyzja taka musi być podjęta zgodnie z konsekwentną i niedyskryminacyjną polityką, która jest spójna z celami nakładania grzywien za naruszenia zasad konkurencji.

Nowa metoda określania kwoty grzywny będzie zgodna z następującymi przepisami, które na wstępie określają kwotę podstawową, która będzie zwiększona tak, aby umożliwić wzięcie pod uwagę okoliczności obciążających, oraz zmniejszana tak, aby wziąć pod uwagę okoliczności łagodzące”.

5 Zgodnie z pkt 1 wytycznych z 1998 r. „[k]wota podstawowa będzie określana w zależności od wagi i trwania naruszenia, które są jedynymi kryteriami, do których istnieje odniesienie w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17”.

6 Jeśli chodzi o wagę naruszenia, pkt 1A wytycznych z 1998 r. przewiduje, że przy ocenie wagi naruszenia należy wziąć pod uwagę charakter naruszenia, jego rzeczywisty wpływ na rynek, tam gdzie może to być zmierzone, oraz rozmiar właściwego rynku geograficznego. Naruszenia będą więc zaliczane do jednej z trzech kategorii: naruszenia o małym znaczeniu, poważne naruszenia oraz bardzo poważne naruszenia.

- 7 Zgodnie z wytycznymi z 1998 r. bardzo poważnymi naruszeniami są w szczególności ograniczenia horyzontalne, takie jak „kartele cenowe” i podział rynku. Możliwa do zastosowania w tym zakresie kwota podstawowa grzywny wynosi „powyżej 20 mln [EUR]”.
- 8 Zgodnie z pkt 2 wytycznych z 1998 r. podstawowa kwota grzywny może zostać powiększona, gdy występują okoliczności obciążające, takie jak w szczególności powtórzenie naruszenia tego samego typu przez to samo przedsiębiorstwo lub te same przedsiębiorstwa. Na podstawie pkt 3 tych wytycznych podstawowa kwota grzywny może zostać obniżona, gdy występują okoliczności łagodzące, w szczególności takie jak wyłączenie bierna rola lub pójdzie w ślad za liderem w danym naruszeniu, brak wprowadzenia w życie zawartych porozumień lub skuteczna współpraca przedsiębiorstwa w toku postępowania poza zakresem stosowania komunikatu Komisji dotyczącego nienakładania lub zmniejszania grzywien w przypadku karteli (Dz.U. 1996, C 207, s. 4).
- 9 Obwieszczenie Komisji w sprawie zwolnienia z grzywien oraz zmniejszania grzywien w przypadkach karteli (Dz.U. 2002, C 45, s. 3, zwane dalej „komunikatem w sprawie współpracy z 2002 r.”) określa warunki, na jakich przedsiębiorstwa współpracujące z Komisją w trakcie dochodzenia w sprawie kartelu mogą być zwolnione z grzywny lub skorzystać z obniżenia jej kwoty, którą w przeciwnym przypadku musiałyby zapłacić.

Okoliczności powstania sporu i sporna decyzja

- 10 Grupa Schindler jest jednym z pierwszych światowych koncernów dostarczających windy i schody ruchome. Spółką dominującą tej grupy jest Schindler Holding z siedzibą w Szwajcarii. Grupa Schindler prowadzi działalność za pośrednictwem spółek krajowych. Należą do nich między innymi Schindler w Belgii, Schindler w Luksemburgu, Schindler w Niderlandach i Schindler w Niemczech.
- 11 Po otrzymaniu, w lecie 2003 r., informacji dotyczących możliwego istnienia kartelu pomiędzy głównymi europejskimi wytwórcami wind i schodów ruchomych prowadzącymi działalność gospodarczą w Unii Europejskiej, a mianowicie Kone Belgium SA, Kone GmbH, Kone Luxembourg Sàrl, Kone BV Liften en Roltrappen, Kone Oyj, Otis SA, Otis GmbH & Co. OHG, General Technic-Otis Sàrl, General Technic Sàrl, Otis BV, Otis Elevator Company, United Technologies Corporation, grupą Schindler, ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, ThyssenKrupp Elevator AG, ThyssenKrupp AG, ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl i ThyssenKrupp Liften BV, na początku 2004 r. Komisja przeprowadziła kontrole w lokalach tych przedsiębiorstw, które złożyły następnie wnioski na podstawie komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. Między wrześniem a grudniem 2004 r. Komisja skierowała również do przedsiębiorstw, które dopuściły się naruszenia w Belgii, do wielu klientów w tym państwie członkowskim i do belgijskiego stowarzyszenia Agoria żądania przedstawienia informacji.
- 12 W spornej decyzji Komisja uznała, iż przedsiębiorstwa te, a także Mitsubishi Elevator Europe BV brały udział w czterech jednolitych, złożonych i ciągłych naruszeniach art. 81 ust. 1 WE w czterech państwach członkowskich poprzez podział rynków między siebie, uzgadnianie lub koordynację udzielania zamówień publicznych i umów dotyczących sprzedaży, instalacji, obsługi i modernizacji wind i schodów ruchomych. W odniesieniu do grupy Schindler najdawniejszą datą rozpoczęcia naruszenia jest data naruszenia w Niemczech, czyli dzień 1 sierpnia 1995 r.
- 13 W art. 2 spornej decyzji w odniesieniu do grupy Schindler orzeczono, co następuje:
„1. W związku z naruszeniami popełnionymi w Belgii, wskazanymi w art. 1 ust. 1, nałożone zostają następujące kary:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler w Belgii], solidarnie: 69 300 000 EUR; [...]

[...]

2. W związku z naruszeniami popełnionymi w Niemczech, wskazanymi w art. 1 ust. 2, nałożone zostają następujące kary:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler w Niemczech], solidarnie: 21 458 250 EUR; [...]

[...]

3. W związku z naruszeniami popełnionymi w Luksemburgu, wskazanymi w art. 1 ust. 3, nałożone zostają następujące kary:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler w Luksemburgu], solidarnie: 17 820 000 EUR; [...]

[...]

4. W związku z naruszeniami popełnionymi w Niderlandach, wskazanymi w art. 1 ust. 4, nałożone zostają następujące kary:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler w Niderlandach], solidarnie: 35 169 750 EUR”.

Zaskarżony wyrok

- 14 W skardze złożonej w sekretariacie Sądu w dniu 4 maja 2007 r. skarżące wniosły o stwierdzenie nieważności spornej decyzji, a posiłkowo o obniżenie kwoty nałożonych na nie grzywien.
- 15 Rada Unii Europejskiej została dopuszczona do udziału w sprawie w charakterze interwenienta popierającego żądania Komisji. Ze złożonego przed Sądem pisma wynika, że interwencja ta dotyczy podniesionego przez skarżące zarzutu nielegalności art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003.
- 16 Decyzją z dnia 4 września 2007 r., doręczoną Sądowi w dniu 30 czerwca 2009 r., Komisja sprostowała art. 4 spornej decyzji w ten sposób, że Schindler Management nie był już wymieniony wśród jej adresatów. W pkt 43 i 44 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że w zakresie, w jakim skarga dotyczy tej spółki, stała się ona bezprzedmiotowa i że w tym zakresie postępowanie należy umorzyć.
- 17 Na poparcie skargi skarżące podniosły trzynaście zarzutów, które w pkt 45 zaskarżonego wyroku Sąd opisał następująco:

„[...] Zarzut pierwszy dotyczy naruszenia zasady legalności kar ze względu na fakt, że art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 przyznaje Komisji nieograniczony zakres uznania przy obliczaniu grzywien. Zarzut drugi dotyczy naruszenia zasady niedziałania prawa wstecz przy zastosowaniu wytycznych z 1998 r. i obwieszczenia [komunikatu] w sprawie współpracy z 2002 r. Zarzut trzeci odnosi się do naruszenia zasady legalności kar i braku po stronie Komisji kompetencji do wydania wytycznych

z 1998 r. Zarzut czwarty dotyczy niezgodności z prawem obwieszczenia [komunikatu] w sprawie współpracy z 2002 r. ze względu na naruszenie zasad *nemo tenetur se ipsum accusare*, *nemo tenetur se ipsum prodere* [...], *in dubio pro reo* oraz proporcjonalności. Zarzut piąty oparty jest na naruszeniu zasady podziału władzy i wymogów rzetelnego procesu opartego na poszanowaniu zasady państwa prawa. Zarzut szósty dotyczy konfiskacyjnego charakteru grzywien nałożonych na skarżące. Zarzuty siódmy i ósmy dotyczą naruszenia wytycznych z 1998 r. przy ustalaniu kwoty wyjściowej grzywien i przy ocenie okoliczności łagodzących. Przedmiotem zarzutu dziewiątego jest naruszenie wytycznych z 1998 r. i obwieszczenia [komunikatu] w sprawie współpracy z 2002 r. przy ustalaniu kwot grzywien nałożonych za naruszenia popełnione w Belgii, Niemczech i Luksemburgu. Zarzut dziesiąty dotyczy nieproporcjonalnego charakteru kwot grzywien. Zarzut jedenasty oparty jest na braku skutecznego doręczenia [spornej] decyzji spółce Schindler Holding. Zarzut dwunasty dotyczy braku odpowiedzialności po stronie Schindler Holding. Przedmiotem zarzutu trzynastego jest wreszcie naruszenie art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003”.

18 W pkt 47 i 48 zaskarżonego wyroku Sąd dokonał reorganizacji zarzutów w następujący sposób:

„47 W tym względzie należy stwierdzić, iż niektóre argumenty skarżących dotyczą kwestii zgodności z prawem całości [spornej] decyzji, wobec czego zostaną one zbadane w pierwszej kolejności. Chodzi tu mianowicie o argument skarżących przedstawiony w ramach zarzutu piątego, który dotyczy zasadniczo naruszenia art. 6 ust. 1 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej »EKPC«). Do argumentów odnoszących się do zgodności z prawem całości [spornej] decyzji należą także argumenty podniesione w ramach zarzutów jedenastego i dwunastego, dotyczące odpowiednio niezgodności z prawem [spornej] decyzji w zakresie, w jakim skierowana ona została do Schindler Holding, ze względu na brak ważnej notyfikacji, oraz niezgodności z prawem [spornej] decyzji ze względu na obciążenie odpowiedzialnością solidarną Schindler Holding.

48 Argumenty odnoszące się do kwestii zgodności z prawem art. 2 [spornej] decyzji, przedstawione w ramach innych zarzutów skargi, zostaną zbadane w drugiej kolejności. W tym względzie Sąd uważa za wskazane zbadanie argumentów skarżących w następujący sposób. Najpierw przeanalizowane zostaną zarzuty pierwszy, drugi, trzeci i czwarty, w ramach których skarżące wskazują kilka niezgodności z prawem, dotyczących art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003, wytycznych z 1998 r. i obwieszczenia [komunikatu] w sprawie współpracy z 2002 r. Następnie Sąd przeanalizuje zarzut szósty, według którego [sporna] decyzja ma charakter konfiskacyjny. Na koniec Sąd zbada zarzuty siódmy, ósmy, dziewiąty, dziesiąty i trzynasty, w ramach których skarżące podniosły szereg argumentów dotyczących kwestii ustalania wysokości nałożonych na nie grzywien”.

19 Sąd oddalił te zarzuty oraz skargę w całości.

Żądania stron

20 Wnoszące odwołanie wnoszą zasadniczo o uchylenie zaskarżonego wyroku, stwierdzenie nieważności spornej decyzji, tytułem żądania ewentualnego – o uchylenie lub obniżenie grzywien, w dalszej kolejności – o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd, a wreszcie o obciążenie Komisji kosztami postępowania.

21 Komisja wnosi o oddalenie odwołania i obciążenie wnoszących odwołanie kosztami postępowania.

22 Rada wnosi o oddalenie odwołania w odniesieniu do zarzutu niezgodności z prawem dotyczącego rozporządzenia nr 1/2003 oraz zwraca się do Trybunału o wydanie adekwatnego rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów.

W przedmiocie odwołania

- 23 Na poparcie swoich żądań wnoszące odwołanie podnoszą trzynaście zarzutów.

W przedmiocie zarzutu pierwszego, dotyczącego naruszenia zasady podziału władzy i wymogów proceduralnych podyktowanych przestrzeganiem zasad państwa prawa

Argumentacja stron

- 24 W zarzucie pierwszym wnoszące odwołanie kwestionują odpowiedź, jakiej Sąd udzielił na zarzut dotyczący naruszenia art. 6 EKPC, w którym podniosły one, że w postępowaniu przed Komisją naruszono zasadę podziału władzy oraz zasady państwa prawa mające zastosowanie w postępowaniach karnych, zgodnie z tym postanowieniem. Wnoszące odwołanie kwestionują w szczególności pkt 53 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł, że decyzje Komisji nakładające grzywny za naruszenie prawa konkurencji nie mają charakteru karnoprawnego. Wnoszące odwołanie twierdzą, że argumentacja Sądu nie uwzględnia znaczenia nałożonych grzywien ani wejścia w życie traktatu z Lizbony, który radykalnie zmienił tę sytuację.
- 25 Wnoszące odwołanie przypominają kryteria określone w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 czerwca 1976 r. w sprawie Engel i in. przeciwko Niderlandom, seria A, nr 22, §§ 80 i nast., i utrzymują, że Sąd błędnie orzekł, iż w odniesieniu do postępowań w dziedzinie prawa kartelowego można powoływać się na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 listopada 2006 r. w sprawie Jussila przeciwko Finlandii, *Recueil des arrêts et décisions*, 2006-XIV, § 31, wedle którego w wypadku niektórych kategorii naruszeń, niestanowiących trzonu prawa karnego, nie zachodzi konieczność, aby decyzja była podejmowana przez sąd, o ile przewidziana jest pełna kontrola legalności tej decyzji. Według wnoszących odwołanie postępowania takie stanowią „część trzonu prawa karnego” w rozumieniu wskazanego wyroku. Przytaczają one w tym względzie wyrok Sądu z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie T-141/08 E.ON Energie przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-5761 oraz pkt 160 zaskarżonego wyroku.
- 26 Wnoszące odwołanie twierdzą ponadto, że przytoczone przez Sąd orzecznictwo, a w szczególności wyrok z dnia 29 października 1980 r. w sprawach połączonych od 209/78 do 215/78 i 218/78 van Landewyck i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 3125, pkt 81; a także wyrok z dnia 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych od 100/80 do 103/80 Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 1825, pkt 7, w myśl których Komisja nie może być uznawana za sąd w rozumieniu art. 6 EKPC, jest nieaktualne ze względu na wejście w życie traktatu z Lizbony oraz bezpośrednie zastosowanie EKPC. Według wnoszących odwołanie sankcję powinien być wymierzyć sąd, a nie organ administracyjny taki jak Komisja. Podnoszą one w tym względzie, że z uwagi na znaczenie sankcji nie można w niniejszej sprawie powoływać się na rozstrzygnięcia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zawarte w wyrokach: z dnia 21 lutego 1984 r. w sprawie Öztürk przeciwko Niemcom, seria A, nr 73 i z dnia 24 lutego 1994 r. w sprawie Bendenoun przeciwko Francji, seria A, nr 284, w myśl których w wypadku dużej liczby naruszeń prawa, stanowiących zdaniem wnoszących odwołanie „naruszenia masowe”, lub w wypadku lekkich naruszeń, które należy ścigać, sankcja może zostać nałożona przez organ administracyjny, o ile istnieje możliwość zagwarantowania pełnej kontroli sądowej.
- 27 Komisja i Rada utrzymują, że kontrola, jaką sprawuje sąd Unii nad decyzjami Komisji, gwarantuje spełnienie wymogów sprawiedliwego procesu, określonych w art. 6 ust. 1 EKPC i w art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą praw podstawowych”).
- 28 W replice wnoszące odwołanie podnoszą, że zasady sformułowane w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 września 2011 r. w sprawie A. Menarini Diagnostics przeciwko Włochom (skarga nr 43509/08), przytoczonym przez Komisję w odpowiedzi na odwołanie, nie mogą zostać

zastosowane w niniejszej sprawie, ponieważ w przeciwieństwie do włoskiego urzędu ochrony konkurencji, o którym mowa w tym wyroku, Komisja nie jest niezależnym organem administracyjnym. Ponadto Sąd nie przeprowadził wyczerpującej weryfikacji okoliczności faktycznych, której wymaga art. 6 EKPC.

- 29 W duplice Komisja utrzymuje, że zdaniem Sądu nie jest badanie z urzędu okoliczności faktycznych, ale że to skarżące powinny przedstawić zarzuty i dostarczyć dowody na ich poparcie (wyrok Trybunału z dnia 8 grudnia 2011 r. w sprawie C-386/10 P Chalkor przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-13085, pkt 62, a także ww. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie A. Menarini Diagnostics przeciwko Włochom, § 63).

Ocena Trybunału

- 30 Należy stwierdzić, że zarzut pierwszy jest oparty na błędnym założeniu, że wejście w życie traktatu z Lizbony spowodowało zmianę mających zastosowanie w niniejszej sprawie norm prawnych, wskutek czego sporna decyzja jest sprzeczna z art. 6 EKPC, ponieważ została ona wydana przez Komisję, a nie przez sąd.
- 31 Sporna decyzja została wydana w dniu 21 lutego 2007 r., a więc przed przyjęciem traktatu z Lizbony w dniu 13 grudnia 2007 r. i, a fortiori, przed jego wejściem w życie w dniu 1 grudnia 2009 r. Tymczasem z utrwalonego orzecznictwa wynika, że w ramach skargi o stwierdzenie nieważności zgodność z prawem aktu Unii powinna być oceniana na podstawie stanu faktycznego i prawnego istniejącego w chwili wydania tego aktu (zob. wyroki: z dnia 7 lutego 1979 r. w sprawach połączonych 15/76 i 16/76 Francja przeciwko Komisji, Rec. s. 321, pkt 7; z dnia 17 maja 2001 r. w sprawie C-449/98 P IECC przeciwko Komisji, Rec. s. I-3875, pkt 87; z dnia 28 lipca 2011 r. w sprawie C-309/10 Agrana Zucker, Zb.Orz. s. I-7333, pkt 31).
- 32 Ponadto, jakkolwiek zgodnie z art. 6 ust. 3 TUE prawa podstawowe chronione na mocy EKPC są częścią prawa Unii jako jego zasady ogólne i jakkolwiek art. 52 ust. 3 karty praw podstawowych nakazuje prawom chronionym na mocy tej karty odpowiadającym prawom chronionym na mocy EKPC przypisywać takie samo znaczenie i takie same skutki, jakie mają prawa ujęte we wspomnianej konwencji, to jednak konwencja ta, do czasu przystąpienia do niej Unii, nie stanowi aktu prawnego formalnie obowiązującego w porządku prawnym Unii (zob. wyroki: z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie C-571/10 Kamberaj, pkt 62; z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie C-617/10 Åkerberg Fransson, pkt 44).
- 33 W każdym razie, wbrew temu, co twierdzą wnoszące odwołanie, okoliczność, że decyzje nakładające grzywny w dziedzinie konkurencji są wydawane przez Komisję nie jest sama w sobie sprzeczna z art. 6 EKPC w świetle wykładni tego postanowienia dokonanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Należy w tym względzie zaznaczyć, że w ww. wyroku w sprawie A. Menarini Diagnostics przeciwko Włochom, dotyczącym sankcji nałożonych przez włoski urząd ochrony konkurencji za stosowanie praktyk antykonkurencyjnych analogicznych do tych, które są zarzucane wnoszącym odwołanie, Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że z uwagi na znaczną wysokość nałożonej grzywny sankcję tę należy zaliczyć, ze względu na jej surowość, do dziedziny prawnokarnej.
- 34 W pkt 58 tego wyroku Europejski Trybunał Praw Człowieka przypomniał jednak, że powierzenie organom administracyjnym ścigania i zwalczania naruszeń reguł konkurencji nie jest niezgodne z EKPC, o ile zainteresowany ma możliwość zaskarżenia wszelkich wydanych przeciwko niemu przez taki organ decyzji przed sądem oferującym gwarancje przewidziane w art. 6 EKPC.
- 35 W pkt 59 ww. wyroku w sprawie A. Menarini Diagnostics przeciwko Włochom Europejski Trybunał Praw Człowieka wyjaśnił, że przestrzeganie art. 6 EKPC nie wyklucza tego, aby w postępowaniu o charakterze administracyjnym „kara” była nakładana w pierwszym rzędzie przez organ

administracyjny. Niezbędne jest jednak, aby decyzja organu administracyjnego, która sama nie spełnia wymogów przewidzianych w art. 6 ust. 1 EKPC, podlegała następnie kontroli przeprowadzanej przez organ sądowy dysponujący nieograniczonym prawem orzekania. Jedną z cech takiego organu jest posiadanie uprawnienia do zmiany decyzji wydanej przez organ niższego szczebla w odniesieniu do wszystkich aspektów, zarówno faktycznych, jak i prawnych. Organ sądowy powinien w szczególności posiadać kompetencje do zbadania wszystkich zagadnień faktycznych i prawnych, które mają znaczenie dla rozstrzygnięcia zawisłego przed nim sporu.

- 36 Tymczasem, orzekając w przedmiocie zasady skutecznej ochrony prawnej, ogólnej zasady prawa Unii, która jest wyrażona obecnie w art. 47 karty praw podstawowych i która w prawie Unii odpowiada art. 6 ust. 1 EKPC, Trybunał uznał, że poza kontrolą legalności przewidzianą w traktacie TFUE, sąd Unii posiada nieograniczone prawo orzekania, które zostało uznane w art. 31 rozporządzenia nr 1/2003, zgodnie z art. 261 TFUE, i które upoważnia go do zastąpienia oceny Komisji własną oceną i w konsekwencji uchylenia, zmniejszenia lub podwyższenia nałożonej grzywny lub okresowej kary pieniężnej (ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 63).
- 37 Co się tyczy kontroli legalności, Trybunał przypomniał, że sąd Unii powinien dokonywać jej na podstawie dowodów przedstawionych przez stronę skarżącą na poparcie podniesionych zarzutów i że nie może polegać na zakresie uznania, którym dysponuje Komisja, ani w odniesieniu do wyboru aspektów podlegających ocenie w procesie stosowania kryteriów wymienionych w wytycznych z 1998 r., ani w odniesieniu do oceny tych aspektów, z których dokładnej oceny faktycznej i prawnej rezygnuje ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 62).
- 38 Ponieważ kontrola przewidziana traktatami oznacza, że sąd Unii sprawuje kontrolę zarówno pod względem prawnym, jak i faktycznym, oraz że ma prawo do oceny dowodów, stwierdzenia nieważności zaskarżonej decyzji i do zmiany kwoty grzywien, Trybunał uznał, iż nie wydaje się, aby kontrola legalności przewidziana w art. 263 TFUE, dopełniona nieograniczonym prawem orzekania o wysokości grzywny przewidzianym w art. 31 rozporządzenia nr 1/2003, była sprzeczna z wymogami zasady skutecznej ochrony sądowej przewidzianej obecnie w art. 47 karty praw podstawowych (ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 67).
- 39 Z powyższego wynika, że zarzut pierwszy nie jest zasadny.

W przedmiocie zarzutu drugiego, dotyczącego naruszenia bezpośredniego charakteru środków dowodowych

Argumentacja stron

- 40 W zarzucie drugim wnoszące odwołanie odnoszą się do czwartego zarzutu podniesionego w uzasadnieniu skargi w pierwszej instancji. Według nich „bezpośredni charakter” środków dowodowych wymaga, aby Sąd formułował swe wnioski na podstawie bezpośredniego kontaktu z osobami składającymi zeznania lub dostarczającymi inne dowody. Świadkowie powinni zostać wysłuchani przed sądem pod przysięgą, na posiedzeniu jawnym, a możliwość zadawania im pytań powinny mieć także oskarżone przedsiębiorstwa.
- 41 Dochodzenie merytoryczne Komisji oraz kontrola Sądu nie spełniają tych wymogów, ponieważ opierają się one często wyłącznie na pisemnej prezentacji okoliczności faktycznych przez przedsiębiorstwa współpracujące z Komisją. Jednakże w wypadku oświadczeń składanych w ramach komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. istnieje duże ryzyko, że okoliczności te zostaną przeinaczone lub wyolbrzymione przez współpracujące przedsiębiorstwa.
- 42 Komisja podnosi, że zarzut drugi jest niedopuszczalny.

Ocena Trybunału

- 43 Jak wynika z art. 256 TFUE, art. 58 akapit pierwszy statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz art. 112 § 1 akapit pierwszy lit. c) regulaminu postępowania przed Trybunałem w wersji obowiązującej w dniu wniesienia niniejszego odwołania, w odwołaniu należy wskazać precyzyjnie zarzuty wobec wyroku, którego uchylenia ono dotyczy, jak również odpowiednie podstawy prawne w tym zakresie (zob. w szczególności wyroki: z dnia 4 lipca 2000 r. w sprawie C-352/98 P Bergaderm i Goupil przeciwko Komisji, Rec. s. I-5291, pkt 34; a także z dnia 8 stycznia 2002 r. w sprawie C-248/99P Francja przeciwko Monsanto i Komisji, Rec. s. I-1, pkt 68).
- 44 Jak podkreśliła Komisja w odpowiedzi na odwołanie, zarzut drugi sformułowany jest jednak w sposób abstrakcyjny i nie wskazano w nim, których konkretnie punktów zaskarżonego wyroku on dotyczy. Jedynym elementem konkretyzującym ten zarzut jest odesłanie do czwartego zarzutu skargi w pierwszej instancji, który dotyczył niezgodności z prawem komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. ze względu na naruszenie zasady nemo tenetur se ipsum accusare, nemo tenetur se ipsum prodere, in dubio pro reo i zasady proporcjonalności. Wskazany zarzut wydaje się jednak nie mieć związku z drugim zarzutem odwołania.
- 45 Wynika stąd, że zarzut drugi jest zbyt niejasny, by można go było rozstrzygnąć, co oznacza, że należy go uznać za niedopuszczalny.
- 46 W każdym razie, skoro wnoszące odwołanie kwestionują okoliczność, że przed Sądem nie zostali przesłuchani świadkowie, wystarczy przypomnieć, że w ramach skargi na decyzję Komisji w dziedzinie konkurencji co do zasady do strony skarżącej należy podniesienie zarzutów przeciwko tej decyzji oraz przedstawienie dowodów na ich poparcie (zob. ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 64). Tymczasem, jak stwierdziła rzecznik generalna w pkt 48 swej opinii, wnoszące odwołanie ani nie zakwestionowały okoliczności faktycznych przedstawionych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, ani nie wniosły do Sądu o przesłuchanie świadków.
- 47 Zarzut drugi jest zatem niedopuszczalny.

W przedmiocie zarzutu trzeciego, dotyczącego nieważności art. 23 rozporządzenia nr 1/2003 ze względu na naruszenie zasady legalności

Argumentacja stron

- 48 W zarzucie trzecim wnoszące odwołanie przypominają pierwszy zarzut podniesiony na poparcie skargi w pierwszej instancji, dotyczący niezgodności art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 z zasadą państwa prawa i precyzyjności mających zastosowanie norm prawnych (nulla poena sine lege certa), która wynika z art. 7 EKPC oraz art. 49 karty praw podstawowych.
- 49 Wnoszące odwołanie podnoszą, że sam prawodawca powinien określić istotne elementy dziedzin, które mają zostać uregulowane w przepisach. Od czasu przyjęcia traktatu z Lizbony zasada ta jest wyrażona wprost w art. 290 ust. 1 akapit drugi zdanie ostatnie TFUE, w myśl którego „[p]rzekazanie uprawnień nie może dotyczyć istotnych elementów danej dziedziny, ponieważ są one zastrzeżone dla aktu prawodawczego”.
- 50 Wnoszące odwołanie utrzymują, że naruszenie zasady legalności wynika z nieokreślonego charakteru pojęcia „przedsiębiorstwa”, którym posłużono się w art. 23 rozporządzenia nr 1/2003. Komisja i sądy Unii nadmiernie rozszerzają zakres tego pojęcia, uciekając się do koncepcji podmiotu gospodarczego całkowicie oderwanego od pojęcia osoby prawnej, którym z pewnością inspirował się prawodawca

Unii. Według wnoszących odwołanie posłużenie się terminem „przedsiębiorstwo” stanowi ingerencję w prawa spółki dominującej ponoszącej odpowiedzialność solidarną mimo braku jakiejkolwiek rzeczywistej i szczegółowej podstawy takiej odpowiedzialności w formalnym akcie prawnym.

- 51 Naruszenie zasady legalności wynika również z nieokreślonego charakteru sankcji nakładanych w wypadku naruszenia reguł konkurencji. Według wnoszących odwołanie waga i czas trwania naruszenia nie stanowią wystarczająco precyzyjnych kryteriów. Wytyczne z 1998 r. i komunikat w sprawie współpracy z 2002 r. nie rozwiązują tego problemu, ponieważ nie są one wiążące, co stwierdził Trybunał w wyroku z dnia 14 czerwca 2011 r. w sprawie C-360/09 Pfeiderer, Zb.Orz. s. I-5161, pkt 23). Jeśli chodzi o próg wynoszący 10% obrotu, wskazany w art. 23 rozporządzenia nr 1/2003 jako górna granica grzywny, to jest on zmienny i zależy w szczególności od praktyki decyzyjnej Komisji i spółek, którym przypisano naruszenie, nie jest on związany z czynem, ale z przedsiębiorstwem, i nie stanowi „górnej granicy określonej liczbowo i w sposób bezwzględny”, jak błędnie stwierdził Sąd w pkt 102 zaskarżonego wyroku. Wreszcie nieograniczone prawo orzekania również nie może zastępować braku precyzyjności aktu prawnego, niezależnie od okoliczności, że prawo to istnieje jedynie w teorii i na ogół Sąd z niego nie korzysta.
- 52 Komisja i Rada utrzymują, że art. 290 TFUE nie ma znaczenia dla oceny zgodności z prawem art. 23 rozporządzenia nr 1/2003. Co się tyczy braku precyzyjności pojęcia „przedsiębiorstwa”, którym posłużono się w art. 23 tego rozporządzenia, Rada podnosi, że chodzi tu o argument nowy, a więc niedopuszczalny. Ponadto Komisja i Rada zwracają uwagę, że pojęcie „przedsiębiorstwa” zostało doprecyzowane w orzecznictwie sądów Unii, co jest zgodne z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W ocenie tych instytucji argument dotyczący rzekomo nieokreślonego charakteru sankcji również należy oddalić w świetle orzecznictwa odnoszącego się do art. 15 rozporządzenia nr 17 i art. 23 rozporządzenia nr 1/2003.

Ocena Trybunału

- 53 W zarzucie trzecim wnoszące odwołanie odnoszą się do odpowiedzi, jakie Sąd udzielił na pierwszy zarzut skargi w pierwszej instancji, nie wyjaśniają jednak, które punkty zaskarżonego wyroku są przedmiotem ich krytyki. Ponieważ wskazany zarzut skargi został zbadany przez Sąd w pkt 93–116 zaskarżonego wyroku, należy odnieść się do tej właśnie części wyroku.
- 54 Tymczasem, z analizy zarówno zaskarżonego wyroku, jak i skargi w pierwszej instancji wynika, że – jak wskazała rzecznik generalna w pkt 139 swej opinii – argument dotyczący nieokreślonego charakteru pojęcia „przedsiębiorstwa” w świetle zasady legalności nie został ani podniesiony przez skarżące przed Sądem, ani zbadany przez Sąd.
- 55 Oznacza to, że argument ten należy uznać za niedopuszczalny, gdyż w ramach odwołania kompetencje Trybunału są co do zasady ograniczone do oceny rozstrzygnięcia prawnego w kwestii zarzutów, które były przedmiotem dyskusji przed sądem orzekającym co do istoty (wyrok z dnia 13 marca 2012 r. w sprawie C-380/09 P Melli Bank przeciwko Radzie, pkt 92).
- 56 W odniesieniu do argumentu dotyczącego nieokreślonego charakteru poziomu grzywien w świetle zasady legalności kar, należy przypomnieć, iż – jak wskazano w pkt 31 niniejszego wyroku – postanowienia traktatu z Lizbony nie mają znaczenia dla oceny zarzutu dotyczącego decyzji w dziedzinie konkurencji wydanej jeszcze przed podpisaniem tego traktatu. Wynika stąd, że argument dotyczący naruszenia art. 290 TFUE jest bezskuteczny.
- 57 W pkt 96 zaskarżonego wyroku Sąd przypomniał – nie naruszając przy tym prawa – że zasada legalności kar wymaga, aby prawo jasno definiowało naruszenia i grożące za nie kary (wyrok z dnia 17 czerwca 2010 r. w sprawie C-413/08 P Lafarge przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-5361, pkt 94). W pkt 99 tego wyroku Sąd przypomniał – również nie naruszając przy tym prawa – kryteria oceny

jasności ustawy wynikające z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w myśl którego jasność ustawy należy oceniać nie tylko na podstawie treści danego przepisu, ale także w świetle wyjaśnień zawartych w utrwalonym i opublikowanym orzecznictwie (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 27 września 1995 r. w sprawie G. przeciwko Francji, seria A, nr 325-B, § 25) zaś okoliczność, że w ustawie przyznano uprawnienia dyskrecyjne, nie jest sprzeczna z wymogiem przewidywalności, pod warunkiem że zakres i zasady wykonywania tych uprawnień są wystarczająco jasno określone z uwagi na uzasadnione interesy, które wchodzą w grę, w celu zapewnienia jednostce odpowiedniej ochrony przed arbitralnością (zob. wyrok ETPC z dnia 25 lutego 1992 r. w sprawie Margareta i Roger Andersson przeciwko Szwecji, seria A, nr 226, § 75).

- 58 Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, chociaż art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 pozostawia Komisji szeroki zakres uznania, to jednak ogranicza on korzystanie zeń, określając obiektywne kryteria, które Komisja jest zobowiązana stosować. Tak więc, po pierwsze, kwota grzywny, jaka może zostać wymierzona, ma górną granicę określoną liczbowo i w sposób bezwzględny, tak że maksymalna kwota grzywny, którą można nałożyć na dane przedsiębiorstwo, może być z góry określona. Po drugie korzystanie z tych uprawnień dyskrecyjnych jest też ograniczone normami postępowania, jakie Komisja sama sobie narzuciła w komunikacie w sprawie współpracy z 2002 r. i w wytycznych z 1998 r. Ponadto znana i dostępna praktyka administracyjna Komisji podlega w całości kontroli sądu Unii, którego utrwalone orzecznictwo pozwoliło na wyjaśnienie pojęć, jakie mógł zawierać wzmiankowany art. 23 ust. 2. Rozsądny uczestnik obrotu gospodarczego może więc, zasięgając w razie potrzeby porady prawnej, przewidzieć w sposób wystarczająco dokładny metodę obliczeń i rząd wielkości grzywien, które mu grożą za określone zachowanie, a fakt, że nie może on z góry dokładnie wiedzieć, w jakiej wysokości grzywny Komisja nałoży w każdym przypadku, nie stanowi naruszenia zasady legalności kar (zob. podobnie wyrok z dnia 22 maja 2008 r. w sprawie C-266/06 P Evonik Degussa przeciwko Komisji i Radzie, pkt 50–55).
- 59 Wobec powyższego należy stwierdzić, iż Sąd nie naruszył prawa, gdy zbadał zakres uznania Komisji w szczególności w świetle obiektywnych kryteriów, ogólnych zasad prawa i wytycznych z 1998 r., których Komisja powinna przestrzegać, i uznał, w pkt 116 zaskarżonego wyroku, że podniesiony przeciwko art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 zarzut dotyczący naruszenia zasady legalności kar należy oddalić.
- 60 W tym stanie rzeczy zarzut trzeci należy uznać w części za niedopuszczalny i w części za bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu czwartego, dotyczącego nieważności wytycznych z 1998 r. ze względu na brak po stronie Komisji kompetencji organu legislacyjnego

Argumentacja stron

- 61 W zarzucie czwartym wnoszące odwołanie kwestionują ocenę Sądu, w myśl której wytyczne z 1998 r. „przyczyniły się jedynie do określenia granic korzystania przez Komisję z jej zakresu uznania”. Wnoszące odwołanie twierdzą, że wytyczne te, które w praktyce mają decydujące znaczenie przy ustalaniu grzywien, powinny być zostać wydane przez Radę, jako organ legislacyjny. Powołują się w tym względzie na art. 290 ust. 1 TFUE dotyczący przekazania Komisji uprawnień na mocy aktu prawodawczego.
- 62 Wnoszące odwołanie kwestionują również pkt 136 zaskarżonego wyroku, a w szczególności argument Sądu, że ze względu na odstrasżający cel grzywien postąpiono słusznie, pozostawiając do uznania Komisji określenie metody ich obliczania i rzędu ich wielkości. Orzekając w ten sposób, Sąd poświęcił zgodność sankcji z zasadą państwa prawa na rzecz celów represji i odstrasżania.

- 63 Komisja podnosi, że wytyczne z 1998 r. nie stanowią podstawy prawnej nałożonych grzywien, ale że doprecyzowano w nich jedynie stosowanie przez Komisję art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 oraz zagwarantowano, że praktyka administracyjna będzie jednolita. Są to zatem zwykłe przepisy administracyjne Komisji, które co do zasady nie wiążą sądów Unii (ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 62). Sąd sformułował taki wniosek w pkt 133 zaskarżonego wyroku.
- 64 Wytyczne z 1998 r. nie są aktem prawodawczym, do którego wydania uprawnienia zostały delegowane. W każdym razie art. 290 ust. 1 TFUE, wprowadzony po wydaniu spornej decyzji, nie reguluje kwestii, kiedy wydanie aktu wymaga przekazania uprawnień, ale jedynie kwestię, jak powinno wyglądać przekazanie uprawnień w konkretnej dziedzinie, niemającej znaczenia dla niniejszej sprawy. Ponadto, skoro uregulowania zawarte w art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 nie naruszają zasady precyzyjności, to w odniesieniu do braku precyzyjności wytycznych z 1998 r. krytyka jest tym bardziej niezasadna.

Ocena Trybunału

- 65 Należy jeszcze raz przypomnieć, że – jak wskazano w pkt 31 niniejszego wyroku – postanowienia traktatu z Lizbony nie mają znaczenia dla oceny zarzutu dotyczącego decyzji w dziedzinie konkurencji, wydanej jeszcze przed podpisaniem tego traktatu.
- 66 W każdym razie wytyczne z 1998 r. nie stanowią ani aktu prawodawczego, ani aktu, do którego wydania uprawnienia zostały przekazane, w rozumieniu art. 290 ust. 1 TFUE, ani też podstawy prawnej grzywien nakładanych w dziedzinie konkurencji, które wymierzane są wyłącznie na podstawie art. 23 rozporządzenia nr 1/2003.
- 67 Wytyczne z 1998 r. stanowią normy postępowania dla pożądanej praktyki administracyjnej, od której administracja nie może odstąpić w konkretnym przypadku bez podania powodów, które byłyby zgodne z zasadą równego traktowania (zob. wyrok z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie C-397/03 P Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-4429, pkt 91) oraz ograniczają się do opisanie metody badania naruszenia, którą posługuje się Komisja, oraz kryteriów, do których uwzględnienia zobowiązuje się ona w celu ustalenia kwoty grzywny (zob. ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 60).
- 68 Tymczasem żadne postanowienie traktatów nie zabrania instytucji wydania takiej normy postępowania.
- 69 Wynika stąd, że Komisja była uprawniona do wydania wytycznych z 1998 r., wobec czego zarzut czwarty nie jest zasadny.

W przedmiocie zarzutu piątego, dotyczącego naruszenia zasad niedziałania prawa wstecz i ochrony uzasadnionych oczekiwań

Argumentacja stron

- 70 W zarzucie piątym wnoszące odwołanie krytykują pkt 117–130 zaskarżonego wyroku. Podnoszą one, że nawet jeśli wytyczne z 1998 r. są ważne, to nie powinny one znaleźć zastosowania ze względu na naruszenie zasady niedziałania prawa wstecz.
- 71 Orzecznictwo przytoczone przez Sąd w pkt 125 zaskarżonego wyroku, w myśl którego nie można pozbawiać Komisji możliwości podwyższenia poziomu grzywien, jeżeli jest to konieczne do skutecznego stosowania reguł konkurencji, jak również orzecznictwo przytoczone w pkt 126 tego wyroku, zgodnie z którym przedsiębiorstwa nie mogą opierać swych uzasadnionych oczekiwań na

fakcie, że Komisja nie przekroczy poziomu grzywien stosowanego dotychczas, ani na metodzie obliczania grzywien, jest niezgodne z art. 7 ust. 1 EKPC, który zakazuje zaostrzania z mocą wsteczną sankcji, jeśli postępowanie takie nie jest wystarczająco przewidywalne.

- 72 Według wnoszących odwołanie Sąd błędnie uznał, iż okoliczność, że sankcja nie może przekraczać 10% obrotu, stanowi istotne ograniczenie zakresu uznania. Ponadto twierdzą one, że Sąd nie mógł powołać się na okoliczność, że dzięki wytycznym z 1998 r. przewidywalność sankcji uległa zwiększeniu, ani upoważnić Komisji do ich zmiany z mocą wsteczną, na niekorzyść zainteresowanych przedsiębiorstw.
- 73 Wnoszące odwołanie podnoszą wreszcie, że ze względu na to, iż wytyczne z 1998 r. nie są „prawem” w rozumieniu art. 7 ust. 1 EKPC, zakaz niedziałania wstecz powinien a fortiori mieć zastosowanie do praktyki administracyjnej Komisji.
- 74 Komisja utrzymuje w tym względzie, że Sąd postąpił w sposób zgodny z orzecznictwem Trybunału (wyrok z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-5425, pkt 231), uznając w pkt 123 i 125 zaskarżonego wyroku, że nie doszło do naruszenia zasad niedziałania prawa wstecz i ochrony uzasadnionych oczekiwań.

Ocena Trybunału

- 75 Jak stwierdziła rzecznik generalna w pkt 169 i 170 swej opinii, Sąd nie naruszył prawa, przypominając i stosując w pkt 118–119 zaskarżonego wyroku utrwalone orzecznictwo sądów Unii, w myśl którego ani wytyczne z 1998 r., ani praktyka Komisji w odniesieniu do poziomu grzywien nakładanych w dziedzinie konkurencji, nie naruszają zasady niedziałania prawa wstecz, ani też zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań (zob. ww. wyrok w sprawach połączonych Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 217, 218 i 227–231; ww. wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 25; a także wyrok z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie C-3/06 P Groupe Danone przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-1331, pkt 87–92).
- 76 Z powyższego wynika, że zarzut piąty jest bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu szóstego, dotyczącego naruszenia zasady domniemania niewinności

Argumentacja stron

- 77 W zarzucie szóstym wnoszące odwołanie odnoszą się do dwunastego zarzutu skargi w pierwszej instancji. Twierdzą one, że Komisja nie przestrzega elementarnych zasad w dziedzinie przypisywania naruszeń, ale stoi na stanowisku, że odpowiedzialność danej spółki powstaje z chwilą, gdy jakkolwiek współpracownik z jednej z jej spółek zależnych zachował się w sposób sprzeczny z prawem kartelowym, w ramach swego zatrudnienia.
- 78 Taki sposób postępowania jest sprzeczny z art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003, który zakłada, że przedsiębiorstwo działało „umyślnie lub w wyniku zaniedbania”, a także z zasadą domniemania niewinności przewidzianą w art. 48 ust. 1 karty praw podstawowych i w art. 6 ust. 2 EKPC.
- 79 Według wnoszących odwołanie, aby możliwe było ustalenie, na podstawie jakich kryteriów danej osobie prawnej można przypisać zachowania jej przedstawicieli prawnych lub innych współpracowników, niezbędne jest istnienie stosownego przepisu prawa. W danym wypadku do przypisania naruszeń może być konieczne stwierdzenie naruszenia obowiązku nadzoru. Jednakże w pkt 88 zaskarżonego wyroku Sąd uznał, że spółka Schindler Holding uczyniła wszystko, co leżało w jej mocy, aby udaremnić sprzeczne z art. 81 WE zachowania swych spółek zależnych.

- 80 Komisja utrzymuje, że wnoszące odwołanie podnoszą zarzut, który nie został podniesiony w skardze przed Sądem i który należy wobec tego uznać za niedopuszczalny. W każdym razie argument ten jest oparty na błędnym założeniu, że w odniesieniu do spółki dominującej nie stwierdzono żadnego naruszenia.

Ocena Trybunału

- 81 Należy zaznaczyć, że wnoszące odwołanie powołują się na dwunasty zarzut skargi w pierwszej instancji, nie wskazując jednak, które punkty zaskarżonego wyroku są przedmiotem krytyki, podczas gdy z utrwalonego orzecznictwa przypomnianego w pkt 43 niniejszego wyroku wynika, że w odwołaniu należy wskazać precyzyjnie zarzuty wobec wyroku, którego uchylecia ono dotyczy, jak również odpowiednie podstawy prawne w tym zakresie.
- 82 W każdym razie na podstawie przedstawionej przez Sąd w pkt 47 i 48 zaskarżonego wyroku kolejności badania zarzutów można założyć, że zarzut szósty dotyczy tego fragmentu wyroku obejmującego pkt 63–92, w których Sąd zbadał zarzut niezgodności z prawem spornej decyzji w zakresie, w jakim pociągnięto w niej spółkę Schindler Holding do odpowiedzialności solidarnej. Wskazane punkty nie dotyczą jednak kwestii przypisania osobie prawnej zachowania jej przedstawicieli prawnych bądź współpracowników, ale przypisania spółce dominującej zachowania jej spółek zależnych.
- 83 Jeśli intencją wnoszących odwołanie jest podważenie przypisania osobie prawnej zachowania jej przedstawicieli prawnych lub współpracowników, to chodzi tu o zarzut nowy, niedopuszczalny w ramach odwołania. Jak wynika bowiem z orzecznictwa przypomnianego w pkt 55 niniejszego wyroku, w postępowaniu odwoławczym kompetencje Trybunału ograniczone są do oceny rozstrzygnięcia prawnego w kwestii zarzutów i argumentów roztrząsanych przez sąd pierwszej instancji.
- 84 Z powyższych rozważań wynika, że zarzut szósty nie określa w wymagany prawem sposób punktów zaskarżonego wyroku, które są przedmiotem krytyki, jest zbyt niejasny, by mógł zostać rozstrzygnięty, a w każdym razie jest zarzutem nowym. Oznacza to, że jest on niedopuszczalny.

W przedmiocie zarzutu siódmego, dotyczącego naruszenia prawa w związku z uznaniem, że Schindler Holding ponosi odpowiedzialność solidarną

Argumentacja stron

- 85 W zarzucie siódmym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 63–92 zaskarżonego wyroku, w których Sąd oddalił dwunasty zarzut skargi w pierwszej instancji, w którym to zarzucie skarżące podniosły, że nie zostały spełnione przesłanki powstania odpowiedzialności solidarnej spółki Schindler Holding za naruszenia popełnione przez jej spółki zależne.
- 86 Wnoszące odwołanie twierdzą, że orzecznictwo Trybunału i Sądu dopuszczające powstanie odpowiedzialności solidarnej spółki dominującej w związku z naruszeniami popełnionymi przez jej spółki zależne narusza krajowe prawo spółek, które nie pozwala co do zasady na rozszerzanie odpowiedzialności odrębnych pod względem prawnym osób prawnych i które szanuje zasadę ograniczenia odpowiedzialności akcjonariuszy i wspólników za długi spółki. W systemach prawnych państw członkowskich nieznana jest bowiem instytucja odpowiedzialności spółki dominującej powstającej wyłącznie na tej podstawie, że zarząd tej spółki wywiera rzekomo wpływ na spółki zależne.
- 87 Zasada ograniczenia odpowiedzialności uznawana jest również w prawie wtórnym Unii. Wnoszące odwołanie powołują się w tym względzie na art. 1 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 2157/2001 z dnia 8 października 2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (SE) (Dz.U. L 294, s. 1), który

przewiduje, że „[k]apitał SE podzielony jest na akcje. Żaden z akcjonariuszy nie odpowiada za sumę wyższą niż subskrybowana”. Wnoszące odwołanie powołują się także na art. 3 ust. 1 lit. b) projektu rozporządzenia Rady w sprawie statutu europejskiej spółki prywatnej [COM(2008) 396 wersja ostateczna], według którego „odpowiedzialność wspólnika jest ograniczona do wysokości wkładu, który wniósł lub zgodził się wnieść”, a także na dwunastą dyrektywę Rady 89/667/EWG z dnia 21 grudnia 1989 r. w sprawie prawa spółek, dotyczącą jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (Dz.U. L 395, s. 40).

- 88 Według wnoszących odwołanie art. 3 ust. 1 lit. b) TFUE przyznaje Unii kompetencje legislacyjne wyłącznie w zakresie stanowienia reguł konkurencji niezbędnych do funkcjonowania rynku wewnętrznego. Stanowienie reguł dotyczących przypisywania odpowiedzialności w ramach stosunków między spółką dominującą a jej spółką zależną należy w dalszym ciągu do kompetencji państw członkowskich. Wnoszące odwołanie przytaczają w tym względzie pkt 57 opinii rzecznik generalnej V. Trstenjak przedstawionej w postępowaniu, w którym zapadł wyrok z dnia 21 października 2010 r. w sprawie C-81/09 Idryma Typou, Zb.Orz. s. I-10161, a także wyrok z dnia 16 grudnia 1997 r. w sprawie C-104/96 Rabobank, Zb.Orz. s. I-7211, pkt 22–28.
- 89 Wnoszące odwołanie kwestionują zatem okoliczność, że instytucja odpowiedzialności solidarnej spółki dominującej w związku z naruszeniami popełnionymi przez jej spółki zależne została wypracowana w praktyce decyzyjnej, a nie w drodze interwencji prawodawcy, której wymaga art. 290 ust. 1 TFUE, jak w przypadku art. 23 ust. 4 rozporządzenia nr 1/2003, który przewiduje odpowiedzialność solidarną członków związku przedsiębiorstw za grzywnę nałożoną na ten związek, w sytuacji gdy ów związek jest niewypłacalny.
- 90 Posiłkowo wnoszące odwołanie kwestionują sposób, w jaki Sąd interpretuje linię orzeczniczą wynikającą z wyroku z dnia 10 września 2009 r. w sprawie C-97/08 P Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-8237, który prowadzi do powstania odpowiedzialności bez winy po stronie spółki dominującej. Według wnoszących odwołanie spółce dominującej powinna zostać przypisana jej własna wina, która może wynikać z jej osobistego uczestnictwa w naruszeniu bądź z niedopełnienia określonych obowiązków organizacyjnych istniejących w ramach grupy. Spółce Schindler Holding nie można przypisać takiej winy, ponieważ zrobiła ona wszystko, co leżało w jej mocy, by wyeliminować sprzeczne z prawem kartelowym zachowania swych spółek zależnych, wprowadzając i rozwijając program zgodności z regułami konkurencji, będący wzorcowym programem tego rodzaju.
- 91 W dalszej kolejności wnoszące odwołanie podnoszą, że nawet stosując zasady odpowiedzialności ustalone w ww. wyroku w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji w taki sam sposób, w jaki uczynił to Sąd, należy i tak wykluczyć odpowiedzialność spółki Schindler Holding, ponieważ jej cztery spółki zależne działały w sposób autonomiczny we właściwych państwach członkowskich, zaś spółka Schindler Holding nie wywierała wpływu na ich bieżącą działalność. Wnoszące odwołanie kwestionują pkt 86 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd uznał dostarczone przez nie dowody za niewystarczające, nie umożliwiając jednak przedłożenia innych dowodów w toku postępowania sądowego. Według wnoszących odwołanie skarga w pierwszej instancji zawiera wystarczający materiał dowodowy i to zadaniem Komisji było dostarczenie dowodu przeciwnego.
- 92 Wnoszące odwołanie kwestionują również szeroką wykładnię pojęcia „polityki handlowej”, jaką przyjął Sąd w pkt 86 zaskarżonego wyroku. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału należy przedstawić dowód autonomicznego zachowania, a nie polityki gospodarczej w szerokim rozumieniu.
- 93 Wnoszące odwołanie kwestionują wreszcie postrzeganą jako paradoksalną ocenę Sądu, który w pkt 88 zaskarżonego wyroku wyciągnął wniosek, że Schindler Holding sprawuje kontrolę nad swymi spółkami zależnymi, z okoliczności, że na poziomie grupy kapitałowej wdrożony został istotny program zgodności z regułami konkurencji i że jego przestrzeganie było kontrolowane w drodze regularnych audytów i innych działań.

- 94 Komisja utrzymuje, że pierwsza część zarzutu siódmego jest niedopuszczalna, gdyż wnoszące odwołanie nie krytykują zaskarżonego wyroku i podnoszą nowy zarzut, dotyczący braku kompetencji Unii.
- 95 W każdym razie argumentacja ta uprzywilejowuje pojęcie przedsiębiorstwa funkcjonujące w prawie spółek względem obowiązującego w prawie Unii pojęcia przedsiębiorstwa w znaczeniu gospodarczym i funkcjonalnym i nie jest ona zasadna. Wbrew temu, co twierdzą wnoszące odwołanie, nie chodzi tu o reżim odpowiedzialności za cudze czyny, ani o odpowiedzialność regresową wspólników osób prawnych, ale o reżim odpowiedzialności oparty na okoliczności, że dane spółki stanowią jedno przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 81 WE (zob. wyrok z dnia 29 września 2011 r. w sprawie C-521/09 Elf Aquitaine przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-8947, pkt 88). Reżim ten jest zatem odrębny od reżimu przewidzianego w art. 23 ust. 4 rozporządzenia nr 1/2003, dotyczącego kilku przedsiębiorstw.
- 96 Co się tyczy domniemania, że spółka dominująca wywiera decydujący wpływ na zachowanie swej spółki zależnej, Komisja podnosi, że opiera się ono, jak każdy dowód *prima facie*, na typowym związku przyczynowym, potwierdzonym przez doświadczenie życiowe. Okoliczność, że trudno jest dostarczyć dowód przeciwny w celu obalenia domniemania, nie oznacza sama w sobie, że domniemanie to jest w rzeczywistości niewzruszalne. Powołanie się na to domniemanie nie prowadzi też w niniejszej sprawie do niezgodnego z zasadą domniemania niewinności odwrócenia ciężaru dowodu. Chodzi tu bowiem o regułę dowodową, a nie o regułę przypisywania winy. Z orzecnictwa Trybunału i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika ponadto, że domniemanie – nawet trudne do obalenia – mieści się w dopuszczalnych granicach, jeżeli jest proporcjonalne do zamierzonego, zgodnego z prawem celu, istnieje możliwość przedstawienia dowodu przeciwnego i zagwarantowane jest prawo do obrony.
- 97 Komisja utrzymuje, że wnoszące odwołanie nie obaliły domniemania, że spółka dominująca wywiera decydujący wpływ na zachowanie swej spółki zależnej, za pomocą prostych i niepopartych dowodami stwierdzeń. Według tej instytucji instrukcje dotyczące zapewnienia zgodności z prawem, jak również związane z nimi struktury organizacyjne świadczą w niniejszej sprawie o tym, że spółka Schindler Holding wywierała decydujący wpływ na swe spółki zależne, i nie mogą uwolnić jej od odpowiedzialności.
- 98 W replice wnoszące odwołanie utrzymują, że – jak wynika z ww. wyroku w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji – kwestia legalności, w świetle art. 6 EKPC, domniemania, że spółka dominująca wywiera decydujący wpływ na zachowanie swej spółki zależnej, nie została dotąd rozstrzygnięta. Przypominają one, że zgodnie z pkt 40 wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 czerwca 2011 r. w sprawie Klouvi przeciwko Francji (skarga nr 30754/03) art. 6 ust. 2 EKPC należy interpretować w taki sposób, aby zapewnić prawa konkretne i skuteczne, a nie teoretyczne i iluzoryczne. Tymczasem omawiane domniemanie, w świetle jego interpretacji przez Sąd, jest niemożliwe do obalenia. Nie chodzi tu bowiem o odpowiedzialność za własną winę, ale o odpowiedzialność zbiorową. Wnoszące odwołanie powołują się w tym względzie na dowody przedstawione przed Sądem.
- 99 Wnoszące odwołanie utrzymują wreszcie, że Sąd powinien był skontrolować z urzędu uzasadnienie spornej decyzji. Tymczasem akt ten, a zwłaszcza jego motywy 629, 630 i 631, uzasadniony jest jedynie w sposób powierzchowny, wobec czego kryterium sformułowane przez Trybunał w ww. wyroku w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji nie zostało spełnione.
- 100 W duplice Komisja kwestionuje tę argumentację wnoszących odwołanie.

Ocena Trybunału

- 101 W pierwszej części zarzutu siódmego wnoszące odwołanie podnoszą, że orzecznictwo sądów Unii narusza zasadę osobistej odpowiedzialności osób prawnych. Jednakże, jak stwierdziła rzecznik generalna w pkt 65 i 66 swej opinii, zasada ta, mimo iż ma ona szczególne znaczenie przede wszystkim dla kwestii odpowiedzialności w dziedzinie prawa cywilnego, nie może być czynnikiem decydującym przy określaniu sprawcy naruszenia prawa konkurencji, które ma związek z konkretnym zachowaniem przedsiębiorstw.
- 102 W celu określenia sprawcy naruszenia prawa konkurencji, który może zostać ukarany na podstawie art. 81 WE i 82 WE (obecnie art. 101 TFUE i 102 TFUE) autorzy traktatów postanowili posłużyć się pojęciem przedsiębiorstwa, a nie pojęciem spółki czy osoby prawnej, którym posłużono się w art. 48 WE (obecnie art. 54 TFUE). Prawo wtórne, na które powołują się wnoszące odwołanie, odnosi się do tego ostatniego postanowienia, które nie ma wobec tego znaczenia dla określenia sprawcy naruszenia prawa konkurencji.
- 103 Pojęcie przedsiębiorstwa zostało wyjaśnione przez sąd Unii i należy je rozumieć jako oznaczające jednostkę gospodarczą, nawet jeśli z prawnego punktu widzenia jednostka ta składa się z kilku osób fizycznych lub prawnych (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, pkt 55, a także ww. wyrok w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 104 Wynika stąd, że po przypomnieniu tego orzecznictwa w pkt 66 zaskarżonego wyroku Sąd nie naruszył prawa, orzekając w pkt 67 tego wyroku, że jeżeli podmiot gospodarczy narusza zasady konkurencji, to musi odpowiedzieć za to naruszenie.
- 105 W drugiej części zarzutu siódmego wnoszące odwołanie utrzymują, że Unia nie posiada kompetencji legislacyjnych w zakresie stanowienia reguł przypisywania naruszeń w ramach stosunku między spółką dominującą a jej spółką zależną i że ustanowienie normy tak elementarnej jak pojęcie sprawcy naruszenia reguł konkurencji jest zadaniem prawodawcy, a nie sądów Unii.
- 106 Jednakże wnoszące odwołanie nie wskazują, które fragmenty zaskarżonego wyroku są przedmiotem ich krytyki, zaś w treści pkt 63–92 tego wyroku nie sposób odnaleźć jakiegokolwiek nawiązania do takiego argumentu. Argument ten należy zatem uznać za niedopuszczalny ze względu na to, że jest on nowy, a w każdym razie całkowicie nieprecyzyjny.
- 107 W replice wnoszące odwołanie kwestionują podstawę linii orzeczniczej wynikającej z ww. wyroku w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, w świetle art. 6 EKPC, podnosząc, iż kwestia zgodności z tym postanowieniem domniemania, że spółka dominująca wywiera decydujący wpływ na swą spółkę zależną, nie została dotąd rozstrzygnięta. W pkt 62 ww. wyroku w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji Trybunał przypominał jednak, że domniemanie – nawet trudne do obalenia – mieści się w dopuszczalnych granicach, jeżeli jest proporcjonalne do zamierzonego celu, istnieje możliwość przedstawienia dowodu przeciwnego i zagwarantowane jest prawo do obrony (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 23 grudnia 2009 r. w sprawie C-45/08 Spector Photo Group i Van Raemdonck, Zb.Orz. s. I-12073, pkt 43, 44; a także wyrok ETPC z dnia 23 lipca 2002 r. w sprawie Janosevic przeciwko Szwecji, *Recueil des arrêts et décisions*, 2002-VII, §§ 101 i nast.).
- 108 Tymczasem domniemanie wywierania decydującego wpływu na spółkę zależną, w której całość lub prawie całość kapitału posiada spółka dominująca, ma w szczególności doprowadzić do ustanowienia równowagi między znaczeniem z jednej strony celu polegającego na zwalczaniu zachowań sprzecznych z regułami konkurencji, przede wszystkim sprzecznych z art. 81 WE, i zapobieganie ich powtarzaniu, a z drugiej strony wymogami wynikającymi z niektórych zasad ogólnych prawa Unii, takich jak w szczególności zasady domniemania niewinności, indywidualizacji kar i pewności prawa oraz prawo

do obrony, w tym zasada równości stron (ww. wyrok w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji, pkt 59). Wynika stąd, że domniemanie takie jest proporcjonalne do zamierzonego, zgodnego z prawem celu.

- 109 Ponadto z jednej strony domniemanie to opiera się na ustaleniu, iż z wyjątkiem rzeczywiście nadzwyczajnych okoliczności spółka posiadająca całość lub prawie całość kapitału spółki zależnej może ze względu tylko na ten udział w kapitale wywierać decydujący wpływ na zachowanie tej spółki zależnej, a z drugiej strony badanie, czy faktycznie nie skorzystano z tej możliwości wywierania wpływu, normalnie najlepiej prowadzić jest w sferze jednostek, przeciw którym działa to domniemanie. Domniemanie to jest jednak wzruszalne, a podmioty, które chcą je obalić, mogą przedstawiać wszelkie dowody dotyczące powiązań gospodarczych, organizacyjnych i prawnych między spółką zależną a spółką dominującą, które pozwalają w ich przekonaniu wykazać, że spółka zależna i spółka dominująca nie stanowią jednolitego podmiotu gospodarczego, ale że spółka zależna zachowuje się na rynku w sposób autonomiczny (zob. wyrok z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-286/98 P Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, Rec. s. I-9925, pkt 29; ww. wyrok w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, pkt 61; a także ww. wyrok w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji, pkt 57, 65).
- 110 Wreszcie spółka dominująca powinna zostać wysłuchana przez Komisję, zanim instytucja ta wyda przeciwko niej decyzję, zaś decyzja ta może zostać poddana kontroli sądu Unii, który powinien orzec w jej przedmiocie w sposób zapewniający poszanowanie prawa do obrony.
- 111 Wynika stąd, że Sąd nie naruszył prawa, przyjmując w pkt 71 zaskarżonego wyroku zasadę domniemania odpowiedzialności spółki dominującej za działania spółki zależnej, w której posiada ona 100% kapitału.
- 112 W trzeciej części zarzutu siódmego wnoszące odwołanie kwestionują zastosowanie przez Sąd linii orzeczniczej wynikającej z ww. wyroku w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, podnosząc, iż w pkt 86 zaskarżonego wyroku Sąd przyjął zbyt szeroką interpretację pojęcia polityki handlowej. Należy jednak przypomnieć, iż aby ustalić to, czy spółka zależna określa swe zachowanie na rynku w sposób autonomiczny, należy uwzględnić wszystkie istotne okoliczności dotyczące związków gospodarczych, organizacyjnych i prawnych wiążących tę spółkę zależną ze spółką dominującą, które mogą różnić się w poszczególnych przypadkach, a których przez to nie można wymienić w sposób wyczerpujący (zob. podobnie ww. wyroki w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, pkt 73, 74; w sprawie Elf Aquitaine przeciwko Komisji, pkt 58). Polityka handlowa jest zatem jednym spośród wielu elementów, a co więcej – wbrew temu, co twierdzą wnoszące odwołanie – nie można dokonywać zawężającej wykładni tego pojęcia.
- 113 Wnoszące odwołanie podnoszą również w istocie, że odpowiedzialność spółki Schindler Holding nie może powstać, ponieważ spółka ta wdrożyła program zgodności z regułami konkurencji. Chociaż argument ten należy uznać za dopuszczalny, ponieważ jest on wymierzony przeciwko zastosowanemu przez Sąd kryterium oceny, to jednak wystarczy stwierdzić, że Sąd w żaden sposób nie naruszył prawa, uznając w pkt 88 zaskarżonego wyroku, że przyjęcie przez spółkę Schindler Holding kodeksu postępowania zmierzającego do przeciwdziałania naruszaniu przez spółki zależne prawa konkurencji i odnoszących się do niego wytycznych, z jednej strony nie zmienia w żaden sposób faktu istnienia naruszenia, które zostało stwierdzone w odniesieniu do niej, a z drugiej strony nie pozwala wykazać, że te spółki zależne w sposób autonomiczny kształtowały swą politykę handlową.
- 114 Jak słusznie, a przy tym nie zaprzeczając samemu sobie, stwierdził Sąd w pkt 88 zaskarżonego wyroku, wdrożenie rzeczonego kodeksu postępowania sugeruje raczej, że spółka dominująca sprawowała rzeczywistą kontrolę nad polityką handlową swych spółek zależnych. Okoliczność, że niektórzy pracownicy tych spółek zależnych nie przestrzegali owego kodeksu postępowania, nie wystarczy, by wykazać, że polityka handlowa tych spółek zależnych miała charakter autonomiczny.

- 115 Wnoszące odwołanie kwestionują wreszcie przedstawioną w pkt 86 zaskarżonego wyroku ocenę Sądu, wedle której nie przedstawiły one dowodów na poparcie swych twierdzeń i że w każdym razie twierdzenia te nie wystarczą do obalenia domniemania, że spółka zależna wywiera decydujący wpływ na swe spółki zależne. Należy jednak przypomnieć, że ocena dowodów należy do kompetencji Sądu i że zadaniem Trybunału nie jest przeprowadzanie jej kontroli w postępowaniu odwoławczym.
- 116 Z całości powyższych względów wynika, że zarzut pierwszy należy w części odrzucić jako niedopuszczalny, a w części oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu ósmego, dotyczącego naruszenia górnej granicy grzywny przewidzianej w art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003

Argumentacja stron

- 117 W zarzucie ósmym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 362–364 zaskarżonego wyroku. Argument, że spółka dominująca i jej spółki zależne stanowią jedno przedsiębiorstwo, uważają one za błędny pod względem prawnym i twierdzą, że w celu ustalenia wszystkich grzywien należy wobec tego odnieść się do obrotu grupy kapitałowej.
- 118 Komisja twierdzi, że zarzut ósmy jest bezzasadny ze względów, które instytucja ta przedstawiła w odniesieniu do zarzutu siódmego.

Ocena Trybunału

- 119 Jak stwierdzono w odpowiedzi na zarzut siódmy, argument, że spółka dominująca i jej spółki zależne mogą stanowić i stanowią w tym wypadku jedno przedsiębiorstwo, nie jest błędny pod względem prawnym.
- 120 Zarzut ósmy należy zatem oddalić.

W przedmiocie zarzutu dziewiątego, dotyczącego naruszenia prawa własności

Argumentacja stron

- 121 W zarzucie dziewiątym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 185–196 zaskarżonego wyroku, w których Sąd oddalił szósty zarzut podniesiony w skardze w pierwszej instancji. Twierdzą one, że ustalenie grzywien ma te same skutki co wywłaszczenie, a tym samym stanowi naruszenie prawa międzynarodowego. Wydając orzeczenie o tej treści, Sąd naruszył ich zdaniem art. 17 ust. 1 karty praw podstawowych oraz art. 1 protokołu dodatkowego do EKPC. Postąpił on błędnie, nie badając, czy wymierzona grzywnę można uznać za proporcjonalną w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, a w szczególności w świetle wydanego przezeń wyroku z dnia 11 stycznia 2007 r. w sprawie Mamidakis przeciwko Grecji (skarga nr 35533/04), ale opierając się jedynie na własnym orzecznictwie i orzecznictwie Trybunału, podczas gdy ze względu na wejście w życie traktatu z Lizbony powinien był poddać swe wcześniejsze orzecznictwo krytycznej analizie w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
- 122 Ponadto rozumowanie Sądu jest oparte na błędnym założeniu, że spółka Schindler Holding i jej spółki zależne stanowią podmiot gospodarczy.

- 123 Komisja podnosi, że w skardze wniesionej w pierwszej instancji skarżące nie powołały się na prawo własności jako prawo podstawowe. Wyjaśnia to, dlaczego Sąd nie wypowiedział się na temat karty praw podstawowych czy ww. wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Mamidakis przeciwko Grecji. W każdym razie kontrola proporcjonalności przeprowadzona przez Sąd w pkt 191–195 zaskarżonego wyroku jest taka sama jak ta, którą przeprowadził Europejski Trybunał Praw Człowieka w ww. wyroku w sprawie Mamidakis przeciwko Grecji.

Ocena Trybunału

- 124 Jak przypomnieli Trybunał w pkt 32 niniejszego wyroku, do czasu przystąpienia Unii do EKPC konwencja ta nie stanowi aktu prawnego formalnie obowiązującego w porządku prawnym Unii. Jednakże zgodnie z utrwalonym orzecznictwem prawa podstawowe, do których należy prawo własności, stanowią integralną część ogólnych zasad prawa, których przestrzeganie zapewnia Trybunał (zob. podobnie wyrok z dnia 13 grudnia 1979 r. w sprawie 44/79 Hauer, Rec. s. 3727, pkt 15, 17). Ochrona prawa własności przewidziana jest ponadto w art. 17 karty praw podstawowych.
- 125 W niniejszej sprawie wnoszące odwołanie zarzucają Sądowi, że nie przeprowadził kontroli proporcjonalności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, a w szczególności w świetle ww. wyroku w sprawie Mamidakis przeciwko Grecji, ale odniósł się jedynie do własnego orzecznictwa oraz do orzecznictwa Trybunału.
- 126 W tym względzie należy przypomnieć na wstępie, że wnoszące odwołanie nigdy nie powołały się na ochronę prawa własności jako prawa podstawowego. Wprost przeciwnie, w pkt 97 skargi w pierwszej instancji wyjaśniły, „że małe znaczenie ma kwestia, czy i w jakim zakresie Wspólnota Europejska chroni już własność prywatną przedsiębiorstw, na przykład w ramach praw podstawowych”. W tymże pkt 97 skargi wspomniały one natomiast o „szczególnym standardzie ochrony, jaką w prawie międzynarodowym objęte są podmioty zagraniczne inwestujące we Wspólnocie Europejskiej”.
- 127 Wynika stąd, że wnoszące odwołanie nie mogą zarzucać Sądowi, że nie odpowiedział on na zarzuty, które nie zostały przez nie podniesione. Poza tym wnoszące odwołanie nie twierdzą, że Sąd był zobowiązany do przeprowadzenia z urzędu kontroli proporcjonalności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
- 128 W każdym razie, w zakresie, w jakim wnoszące odwołanie powołują się na naruszenie karty praw podstawowych, naruszenie prawa przy przeprowadzonej przez Sąd kontroli mogą one udowodnić wyłącznie poprzez wykazanie, że Sąd nie nadał prawu własności tego samego znaczenia i zakresu, które zostały mu przyznane w EKPC.
- 129 Co się tyczy uznania spółki Schindler Holding i jej spółek zależnych za podmiot gospodarczy, wystarczy zaznaczyć, że nie chodzi tu o błędne założenie przyjęte przez Sąd w jego rozumowaniu, ale o podstawową zasadę prawa konkurencji, która jest przedmiotem utrwalonego orzecznictwa, co przypomniano w pkt 101–103 niniejszego wyroku w odpowiedzi na zarzut siódmy. Definicja sprawcy naruszenia prawa konkurencji odnosi się bowiem do pojęcia podmiotu gospodarczego, nawet jeśli podmiot taki z prawnego punktu widzenia składa się z szeregu osób fizycznych lub prawnych.
- 130 W konsekwencji zarzut dziewiąty należy oddalić.

W przedmiocie zarzutu dziesiątego, dotyczącego naruszenia wytycznych z 1998 r. polegającego na ustaleniu zbyt wysokich kwot wyjściowych służących do obliczenia grzywny

Argumentacja stron

- 131 W zarzucie dziesiątym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 197–270 zaskarżonego wyroku, w których Sąd oddalił zarzut siódmy skargi wniesionej w pierwszej instancji. Twierdzą one, że Sąd błędnie zastosował orzecznictwo dotyczące wytycznych z 1998 r. i błędnie uznał, że skutków naruszenia nie da się zmierzyć. Wnoszące odwołanie utrzymują z jednej strony, że dostarczyły one wskazówki świadczące o tym, że skutki badanych porozumień nie wystąpiły lub były znikome, a z drugiej strony że skutki te mogły zostać ustalone na podstawie analizy ekonometrycznej. Ponieważ Komisja nie przedstawiła takiej analizy, Sąd powinien był sam zarządzić stosowane środki dowodowe i skorzystać z prawa nieograniczonego orzekania w rozumieniu art. 31 rozporządzenia nr 1/2003.
- 132 Komisja nie zgadza się z argumentacją wnoszących odwołanie.

Ocena Trybunału

- 133 W zarzucie dziesiątym wnoszące odwołanie nie kwestionują okoliczności, że naruszenia zostały uznane za naruszenia bardzo poważne ze względu na sam ich charakter oraz zakres geograficzny, jak wynika z motywu 671 spornej decyzji, przypomnianego w pkt 217 zaskarżonego wyroku, ale wyłącznie ocenę Sądu, w świetle której konkretne skutki kartelu nie są możliwe do zmierzenia.
- 134 Tymczasem, jak przypomniała rzecznik generalna w pkt 178 swej opinii, chociaż zgodnie z utrwalonym orzecznictwem konkretny wpływ naruszenia na rynek jest elementem, który należy wziąć pod uwagę przy ocenie wagi naruszenia na rynku, to jednak jest to tylko jedno spośród kryteriów, do których należą w szczególności sam charakter naruszenia oraz jego zakres geograficzny (zob. podobnie ww. wyrok w sprawach połączonych *Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji*, pkt 129). Wynika z tego, że skutek praktyki konkurencyjnej nie jest sam w sobie kryterium rozstrzygającym dla oceny odpowiedniej wysokości grzywny. W szczególności elementy objęte aspektem zamiaru mogą być istotniejsze niż elementy dotyczące tych skutków, przede wszystkim naruszeń, które są poważne same z siebie, takich jak podział rynków, który to element występuje w niniejszej sprawie (wyroki: z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-194/99 P *Thyssen Stahl przeciwko Komisji*, Rec. s. I-10821, pkt 118; z dnia 3 września 2009 r. w sprawie C-534/07 P *Prym i Prym Consumer przeciwko Komisji*, Zb.Orz. s. I-7415, pkt 96; a także z dnia 12 listopada 2009 r. w sprawie C-554/08 P *Carbone-Lorraine przeciwko Komisji*, pkt 44).
- 135 Ponadto z pkt 1A akapit pierwszy wytycznych z 1998 r. wynika, że skutek naruszenia należy wziąć pod uwagę jedynie wtedy, gdy jest on możliwy do zmierzenia (wyrok z dnia 9 lipca 2009 r. w sprawie C-511/06 P *Archer Daniels Midland przeciwko Komisji*, Zb.Orz. s. I-5843, pkt 125; a także ww. wyrok w sprawie *Prym i Prym Consumer przeciwko Komisji*, pkt 74).
- 136 W konsekwencji, gdyby Sąd wziął pod uwagę rzeczywisty wpływ przedmiotowego naruszenia na rynek, przy założeniu, że zmierzenie tego wpływu byłoby rzeczywiście możliwe, uczyniłby to tytułem pomocniczym (zob. podobnie postanowienie z dnia 13 grudnia 2012 r. w sprawie C-654/11 P *Transcatab przeciwko Komisji*, pkt 43; a także wyrok z dnia 13 czerwca 2013 r. w sprawie C-511/11 P *Versalis przeciwko Komisji*, pkt 83, 84).
- 137 Wynika stąd, że zarzut dziesiąty, nawet jeśli jest zasadny, to nie jest on w stanie podważyć przedstawionej w pkt 232 zaskarżonego wyroku oceny Sądu, w myśl której należy oddalić argumenty kwestionujące zgodność z prawem uznania za „bardzo ciężkie” naruszeń stwierdzonych w art. 1 spornej decyzji.

138 Zarzut ten jest zatem nieskuteczny.

W przedmiocie zarzutu jedenastego, dotyczącego naruszenia wytycznych z 1998 r. poprzez przyznanie zbyt małych obniżek grzywien z tytułu okoliczności łagodzących

Argumentacja stron

- 139 W zarzucie jedenastym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 271–279 zaskarżonego wyroku, w których Sąd usprawiedliwił decyzję Komisji dotyczącą niewzięcia pod uwagę jako okoliczności łagodzącej dobrowolnego zaprzestania naruszenia przez grupę Schindler w Niemczech, powołując się na fakt, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału okoliczność łagodząca może zostać uwzględniona na podstawie pkt 3 tiret trzecie wytycznych z 1998 r. jedynie w wypadku, gdy naruszenia zaprzestano ze względu na interwencję Komisji. Według wnoszących odwołanie ocena Sądu nie jest zgodna z ww. wyrokiem w sprawie Prym i Prym Consumer przeciwko Komisji, który dotyczył kartelu, któremu wszyscy jego uczestnicy położyli kres przed pierwszą interwencją Komisji, podczas gdy w niniejszej sprawie z uczestnictwa w kartelu wycofało się tylko jedno przedsiębiorstwo. Ponadto argument, że dobrowolne zaprzestanie naruszenia zostało już w wystarczający sposób wzięte pod uwagę przy obliczaniu czasu trwania naruszenia, jest błędny. Wreszcie przedstawiona w pkt 275 zaskarżonego wyroku ocena Sądu, wedle której ewidentnie niezgodny z prawem charakter porozumienia stoi na przeszkodzie uwzględnieniu okoliczności łagodzącej, poparta jest jedynie wyrokami Sądu, ale nie wyrokami Trybunału.
- 140 Wnoszące odwołanie kwestionują również pkt 282 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd oddalił argument, że jako okoliczność łagodzącą należy uwzględnić program zgodności z regułami konkurencji przyjęty przez grupę Schindler. Według wnoszących odwołanie kwestia, czy środki zmierzające do zapewnienia zgodności są w stanie „zmienić realia naruszenia”, nie jest decydująca. Decydujące znaczenie ma jedynie fakt, że przyjmując środki wewnętrzne grupa Schindler chciała uniknąć naruszeń i że w szczególności spółka Schindler Holding robiła w tym względzie wszystko, co leżało w jej mocy. Obniżka grzywiny powinna być tym bardziej znacząca, że jednym z ubocznych skutków programu zgodności z regułami konkurencji przyjętego przez grupę Schindler jest utrudnienie wykrywania naruszeń wewnątrz spółki, mimo że zostały one popełnione, ponieważ naruszającym prawo współpracownikom grożą surowe sankcje.
- 141 Komisja podnosi, że wnoszące odwołanie nie kwestionują stwierdzeń zawartych w pkt 276 zaskarżonego wyroku, dotyczących okoliczności, w których wnoszące odwołanie położyły kres naruszeniu, a mianowicie okoliczności, że opuściły one kartel jedynie ze względu na spór z pozostałymi jego uczestnikami wynikający z tego, że odmówili oni przyznania im większego udziału w rynku.
- 142 Co się tyczy programu zgodności z regułami konkurencji, Komisja utrzymuje, że najlepszą nagrodą za stosowanie takiego programu powinien być brak zachowań antykonkurencyjnych, a nie obniżenie grzywiny za uczestnictwo w kartelu, który jednak doszedł do skutku.

Ocena Trybunału

- 143 Dokonując ustalenia faktycznego, które nie podlega kontroli Trybunału, w pkt 276 zaskarżonego wyroku Sąd orzekł, że „w świetle akt sprawy [grupa] Schindler opuściła kartel jedynie ze względu na spór z pozostałymi jego uczestnikami wynikający z tego, że odmówili oni przyznania tej spółce większego udziału w rynku”. W świetle orzecznictwa przypomnianego w pkt 274 i 275 zaskarżonego wyroku i w świetle tej oceny faktów Sąd nie naruszył prawa, oddalając argument skarżących dotyczący dobrowolnego zaprzestania naruszenia.

144 Co się tyczy programu w zakresie zgodności z regułami konkurencji wdrożonego przez grupę Schindler, jak wskazała rzecznik generalna w pkt 185 swej opinii, nie miał on pozytywnego skutku, a wręcz przeciwnie, nawet utrudnił wykrywanie naruszeń. Wynika stąd, że Sąd nie naruszył prawa, oddalając dotyczący tej kwestii argument skarżących.

145 W rezultacie zarzut jedenasty jest bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu dwunastego, dotyczącego naruszenia komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. poprzez przyznanie zbyt małych obniżek kwot grzywien ze względu na współpracę

Argumentacja stron

146 W zarzucie dwunastym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 287–361 zaskarżonego wyroku, w których Sąd oddalił dziewiąty zarzut podniesiony w skardze w pierwszej instancji.

147 W pierwszej kolejności wnoszące odwołanie podnoszą, że obniżki grzywien były zbyt niskie i że przy stosowaniu komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. dopuszczono się nierównego traktowania.

148 Wnoszące odwołanie kwestionują w szczególności pkt 296 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd uznał, że Komisja dysponuje znaczącym zakresem swobodnego uznania, a także pkt 300 tego wyroku, w którym Sąd orzekł, że przedmiotem zastrzeżeń może być tylko oczywiste przekroczenie tego zakresu swobodnego uznania. Według wnoszących odwołanie ów zakres swobodnego uznania nie istnieje, a Sąd był zobowiązany przeprowadzić pełne badanie spornej decyzji w odniesieniu do kwestii ustalenia kwoty grzywny, korzystając w tym względzie z nieograniczonego prawa orzekania, które zostało mu przyznane w art. 31 rozporządzenia nr 1/2003.

149 Ponadto Sąd popełnił błąd, oddalając w pkt 309 zaskarżonego wyroku dowód w postaci oświadczenia, które skarżące dostarczyły Komisji.

150 Wreszcie w pkt 312–319 zaskarżonego wyroku Sąd błędnie zastosował zasadę równego traktowania w odniesieniu do dowodów, które zostały dostarczone przez skarżące.

151 W drugiej kolejności wnoszące odwołanie kwestionują pkt 350–361 zaskarżonego wyroku, w których Sąd w części oddalił dziewiąty zarzut skargi w pierwszej instancji – w którym podniosły one, że wynosząca 1% obniżka grzywny z tytułu współpracy poza ramami komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. była zbyt niska – ze względu na to, że nie zakwestionowały one okoliczności faktycznych przedstawionych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Wnoszące odwołanie twierdzą, że rozumowanie Sądu jest błędne i sprzeczne z wcześniejszym orzecznictwem.

152 Komisja stoi na stanowisku, że w pkt 308 zaskarżonego wyroku Sąd prawidłowo wyjaśnił, dlaczego uznał, że oświadczenie skarżących nie miało znaczenia, które to znaczenie jest warunkiem koniecznym obniżenia grzywny zgodnie z pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r. Chodzi tu o ocenę faktów, która nie podlega kontroli Trybunału w postępowaniu odwoławczym.

153 Jeśli chodzi o argument dotyczący naruszenia zasady równego traktowania, Komisja podnosi, że wnoszące odwołanie przemilczały szczegółowe wyjaśnienia dotyczące systemu, przedstawione przez jedno z uczestniczących w kartelu przedsiębiorstw, które to wyjaśnienia sprawiły, że złożony przez to przedsiębiorstwo wniosek o złagodzenie sankcji istotnie zwiększył wartość dowodów.

154 Co się tyczy pkt 350–361 zaskarżonego wyroku, Komisja podnosi, że okoliczność łagodząca przewidziana w pkt 3 tiret szóste wytycznych z 1998 r. nie ma na celu nagradzania przedsiębiorstw pomimo braku powodzenia bądź niewystarczającego powodzenia wszystkich wniosków o złagodzenie sankcji, gdyż podważałoby to pobudzający do współpracy skutek komunikatu o współpracy z 2002 r.

i wynikające z tego komunikatu obowiązki w zakresie współpracy, zwłaszcza że stopniowe obniżki grzywien przyznawane mogą być wyłącznie w sytuacji, gdy doszło do „istotnego zwiększenia wartości dowodów” i przy uwzględnieniu daty współpracy.

Ocena Trybunału

- 155 Należy przypomnieć, iż kiedy sąd Unii przeprowadza kontrolę legalności decyzji nakładającej grzywny za naruszenie reguł konkurencji, nie może on polegać na zakresie uznania, którym dysponuje Komisja, ani w odniesieniu do wyboru aspektów podlegających ocenie w procesie stosowania kryteriów wymienionych w wytycznych z 1998 r., ani w odniesieniu do oceny tych aspektów, z których dokładnej oceny faktycznej i prawnej rezygnuje (ww. wyrok w sprawie Chalkor przeciwko Komisji, pkt 62). Zasada ta ma zastosowanie także wtedy, gdy sąd bada, czy Komisja prawidłowo zastosowała komunikat w sprawie współpracy z 2002 r.
- 156 Chociaż zasady wskazane przez Sąd w pkt 295–300 nie odpowiadają temu orzecznictwu, to jednak należy zbadać sposób, w jaki w niniejszej sprawie Sąd przeprowadził kontrolę, tak aby zweryfikować, czy naruszył on te zasady. Jak bowiem wskazała rzecznik generalna w pkt 191 swej opinii, decydujące znaczenie ma to, jakie kryterium Sąd przyjął przy konkretnym badaniu zwiększenia wartości współpracy danego przedsiębiorstwa z Komisją.
- 157 W pkt 301–349 zaskarżonego wyroku Sąd zbadał dowody przedstawione przez skarżące w celu ustalenia, czy w sposób istotny przyczyniły się one do zwiększenia wartości dowodów będących już w posiadaniu Komisji, w rozumieniu pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r.
- 158 Chociaż analiza ta zawiera oceny dotyczące faktów, których kontrolowanie w postępowaniu odwoławczym nie jest zadaniem Trybunału, to należy stwierdzić, iż Sąd przeprowadził pogłębioną kontrolę, w ramach której sam ocenił dowody, nie polegając na zakresie uznania Komisji i uzasadniając swą własną decyzję w szczegółowy sposób.
- 159 Co się tyczy zastrzeżeń dotyczących pkt 309 i 312–319 zaskarżonego wyroku, należy stwierdzić, iż zmierzają one do podważenia dokonanej przez Sąd oceny faktów, której kontrola w postępowaniu odwoławczym nie jest zadaniem Trybunału. W każdym razie zasada równego traktowania nie stoi na przeszkodzie korzystnemu potraktowaniu jedynie przedsiębiorstwa, które doprowadziło do istotnego zwiększenia wartości posiadanych przez Komisję dowodów w rozumieniu pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy z 2002 r., gdyż cel tego uregulowania jest zgodny z prawem.
- 160 Co się tyczy zastrzeżeń odnoszących się do pkt 350–361 zaskarżonego wyroku, należy uznać je za bezzasadne z powodów wskazanych przez Komisję i opisanych w pkt 154 niniejszego wyroku.
- 161 W rezultacie zarzut dwunasty jest bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu trzynastego dotyczącego nieproporcjonalnego charakteru kwoty grzywien

Argumentacja stron

- 162 W zarzucie trzynastym wnoszące odwołanie kwestionują pkt 365–372 zaskarżonego wyroku, w których Sąd oddalił zarzut dwunasty podniesiony w skardze w pierwszej instancji. Twierdzą one, że przyjęte przez Sąd założenie jest błędne, ponieważ naruszenia nie mogą zostać przypisane spółce Schindler Holding. Ponadto grzywny nie można uznać za proporcjonalną ze względu na sam fakt, że nie przekracza ona wynoszącej 10% górnej granicy obrotu. Z art. 49 karty praw podstawowych wynika, że badanie proporcjonalności grzywny stanowi odrębny aspekt, który jest brany pod uwagę równolegle z badaniem, czy wynosząca 10% obrotu górna granica nie została przekroczona. Wnoszące odwołanie

przytaczają w tym względzie ww. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Mamidakis przeciwko Grecji, w którym trybunał ten uznał za nieproporcjonalną grzywnę, której łączna kwota wynosiła około 8 mln EUR.

163 Komisja podnosi, że zarzut trzynasty jest bezzasadny.

Ocena Trybunału

164 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że nie jest obowiązkiem Trybunału, który rozstrzyga kwestie prawne w ramach odwołania, zastąpienie własną, bardziej słuszną oceną oceny Sądu, który w ramach nieograniczonego prawa orzekania orzeka o kwotach grzywien nałożonych na przedsiębiorstwa z powodu naruszenia przez nie prawa Unii (ww. wyrok w sprawach połączonych Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 245).

165 Tak więc tylko gdyby Trybunał uznał, że poziom sankcji jest nie tylko niewłaściwy, ale również nadmierny, a w efekcie nieproporcjonalny, należałoby stwierdzić, że doszło do naruszenia prawa przez Sąd ze względu na niewłaściwy charakter kwoty grzywny (wyrok z dnia 22 listopada 2012 r. w sprawie C-89/11 P E.ON Energie przeciwko Komisji, pkt 126).

166 W niniejszej sprawie Sąd nie ograniczył się do zbadania, czy kwota grzywien nie przekracza wynoszącej 10% górnej granicy obrotu przewidzianej w art. 23 ust. 2 akapit drugi rozporządzenia nr 1/2003, ale przeprowadził – w pkt 368–370 zaskarżonego wyroku – pogłębioną analizę proporcjonalności grzywien.

167 Jeśli chodzi o zastrzeżenia dotyczące uwzględnienia obrotu spółki Schindler Holding, to oparte są one na błędnym założeniu co do zgodności z prawem posłużenia się pojęciem przedsiębiorstwa, jak wykazano w odpowiedzi na zarzut siódmy.

168 Co się tyczy odesłania do ww. wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Mamidakis przeciwko Grecji, w zakresie, w jakim ma on znaczenie dla sprawy z dziedziny konkurencji, której uczestnikami są spółka prawa handlowego i jej spółki zależne, a nie osoba fizyczna, należy podkreślić, że – jak wskazała rzecznik generalna w pkt 214 swej opinii – ocena tego, czy z grzywną wiąże się nieproporcjonalne obciążenie podmiotu, na który została nałożona, nie może być dokonywana wyłącznie na podstawie jej nominalnej wysokości. Ocena ta jest uzależniona również, w szczególności, od możliwości płatniczych tego podmiotu.

169 W tym względzie należy podkreślić, że w sytuacji, gdy grzywny nakładane są na przedsiębiorstwo, które stanowi jednostkę gospodarczą i które jedynie pod względem formalnym składa się z kilku osób prawnych, możliwości płatnicze tych osób prawnych nie mogą być brane pod uwagę w sposób zindywidualizowany. W tym kontekście w pkt 370 zaskarżonego wyroku Sąd prawidłowo stwierdził, uwzględniając wagę badanych praktyk, rozmiar oraz siłę gospodarczą grupy Schindler, że łączna kwota grzywien nałożonych na wnoszące odwołanie stanowi około 2% ich skonsolidowanego obrotu w 2005 r., a takiej wartości nie można uznać za nieproporcjonalną do rozmiaru tej grupy kapitałowej.

170 Z rozważań tych wynika, że zarzut trzynasty jest bezzasadny.

171 Ponieważ żaden z zarzutów podniesionych przez wnoszące odwołanie nie został uwzględniony, odwołanie należy w całości oddalić.

W przedmiocie kosztów

172 Zgodnie z art. 184 § 2 regulaminu postępowania, jeżeli odwołanie jest bezzasadne, Trybunał rozstrzyga o kosztach.

¹⁷³ Zgodnie z art. 138 § 1 tego regulaminu, mającym zastosowanie do postępowania odwoławczego na podstawie art. 184 § 1 tego regulaminu, kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ Komisja wniosła o obciążenie wnoszących odwołanie kosztami postępowania, zaś te ostatnie przegrały sprawę, należy obciążyć je, poza własnymi kosztami, także kosztami poniesionymi przez Komisję. Ponieważ Rada nie wniosła o obciążenie wnoszących odwołanie kosztami postępowania, ale zwróciła się do Trybunału o wydanie adekwatnego rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów, instytucja ta pokrywa swe własne koszty.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

- 1) Odwołanie zostaje oddalone.**
- 2) Schindler Holding Ltd, Schindler Management AG, Schindler SA, Schindler Sàrl, Schindler Liften BV i Schindler Deutschland Holding GmbH pokrywają, poza własnymi kosztami, koszty poniesione przez Komisję Europejską.**
- 3) Rada Unii Europejskiej pokrywa własne koszty.**

Podpisy